

Research article

Research in Comparative Literature (Arabic and Persian Literature)

Razi University, Vol. 9, Issue 2, Summer 2019, pp. 21-38

A Comparative Study of Arabic and Persian Typewriter Literature Based on Halliday Theory

Faezeh Arab Yusofabady¹

Assistant Professor of Persian Language and Literature, Faculty of literature and Humanities,
University of Zabol, Zabol, Iran

Abdolbaset Arab Yusofabady²

Assistant Professor of Arabic Language and Literature, Faculty of literature and Humanities,
University of Zabol, Zabol, Iran

Received: 02/02/2019

Accepted: 05/18/2019

Abstract

There is a mutual relationship between language and social phenomena which highlights the need to comprehend the different language functions. Understanding these functions is the task of language sociologists. Michael Halliday, (1973 AD) one of the theorists in the area, divides the communicational functions of language into 7 classes: instrumental, regulatory, interactional, personal, heuristic, imaginative, and informative. He believes that this pattern can be traced in all types of language functions. Since the typewritten manuscripts have a key role in expressing cultural details in which drivers act the role, the present study aims at investigating the language system governing Arabic and Persian car written manuscripts based on Halliday's 7 functions of language in order to discover similarities and differences between their language systems. The results indicate that the typewritten manuscripts in these two languages reflect a significant part of Arabic speaking and Persian speaking societies' common values, and their literature follows a specific language pattern, therefore, statistical population of drivers' literature content analysis will offer considerable help regarding anthropology and ethnography of each society. Statistical studies show that, in Arabic and Persian typewritten manuscripts, the most frequency is related to personal function and the least frequency is related to heuristic function. Accordingly, the considerable frequency of personal function indicates that Arabic speaking and Persian speaking societies are influenced by social condition in contemporary era.

Keywords: Comparative Literature, Drivers' Literature, Typewritten Manuscript, Language Sociology, Michael Halliday.

1. Corresponding Author's Email:

2. Email:

famoarab@uoz.ac.ir

arabighalam@uoz.ac.ir

کاوش نامه ادبیات تطبیقی (مطالعات تطبیقی عربی - فارسی)
دانشگاه رازی، دوره نهم، شماره ۲، تابستان ۱۳۹۸، صص. ۲۱-۳۸

بررسی تطبیقی ادبیات ماشین نوشته‌های عربی و فارسی براساس الگوی هلیدی^۱

فائزه عرب یوسف آبادی^۲

استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

عبدالباسط عرب یوسف آبادی^۳

استادیار گروه زبان و ادبیات عربی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه زابل، زابل، ایران

پذیرش: ۱۳۹۸/۲/۲۸

دریافت: ۱۳۹۷/۱۱/۱۳

چکیده

میان زبان و پدیده‌های اجتماعی رابطه‌ای دوسویه برقرار است. این ارتباط بر ضرورت درک کارکردهای گوناگون زبان که بر عهده جامعه‌شناسی زبان است تأکید می‌کند. مایکل هلیدی (۱۹۷۳) - از نظریه پردازان این عرصه - نقش‌های ارتباطی زبان را به هفت دسته ابزاری، تنظیم کننده، تعاملی، فردی، تخیلی، اکتشافی و اطلاع‌رسانی تقسیم می‌کند و بر این باور است که این الگو را می‌توان در تمامی گونه‌های کاربردی زبان ردیابی کرد. از آنجا که ماشین نوشته‌ها به مثابه گونه کاربردی زبان، نقش مهمی در بازگو کردن جزئیات فرهنگی دارد که رانندگان در آن نقش ایفا می‌کنند؛ لذا پژوهش حاضر بر آن است تا نظام زبانی ماشین نوشته‌های عربی و فارسی را براساس نقش‌های هفت گانه هلیدی و با هدف کشف میزان شباهت‌ها و تفاوت‌های ساختار زبانی آن‌ها بررسی کند. نتایج پژوهش بیانگر آن است که ماشین نوشته‌های این دو زبان، بخش قابل توجهی از ارزش‌های مشترک جوامع عرب‌زبان و فارسی‌زبان را منعکس می‌کند و ادبیات موجود در آن‌ها نیز از نظر زبانی، الگوی مشخصی را دنبال می‌کند؛ بنابراین، جامعه آماری تحلیل محتوای ادبیات رانندگان، به انسان‌شناسی و فرهنگ‌شناسی هر ملت کمک شایانی خواهد کرد. بررسی‌های آماری نشان می‌دهد که بیشترین بسامد در ماشین نوشته‌های عربی و فارسی مربوط به نقش فردی و کمترین بسامد مربوط به نقش اکتشافی است؛ براساس این، بسامد قابل توجه کاربرد نقش فردی، نشان‌دهنده تأثیرپذیری جوامع عرب‌زبان و فارسی‌زبان از شرایط اجتماعی روزگار معاصر است.

واژگان کلیدی: ادبیات تطبیقی، ادبیات رانندگان، ماشین نوشته، جامعه‌شناسی زبان، مایکل هلیدی.

۱. این پژوهش با حمایت مالی دانشگاه زابل به شماره گرنت UOZ_GR_9517_63 انجام شده است. بدین وسیله از معاونت فرهنگی دانشگاه زابل تشکر می‌شود.

famoarab@uoz.ac.ir

۲. رایانامه نویسنده مسئول:

arabighalam@uoz.ac.ir

۳. رایانامه:

۱. پیشگفتار

۱-۱. تعریف موضوع

زبان، پدیده‌ای اجتماعی است که زمان پیدایش آن به زمان شکل‌گیری نخستین اجتماعات انسانی برمی‌گردد. مردم، زبان را تنها برای انتقال افکار و احساساتشان به کار نمی‌برند؛ بلکه «به گونه‌ای از آن استفاده می‌کنند تا بتوانند ارتباطشان را با یکدیگر به‌خوبی توصیف کرده و به خود هویت بخشند» (فاسولد^۱، ۱۹۹۰: ۱). زبان همواره تحت تأثیر اجتماع است و با پدیده‌های اجتماعی - فرهنگی پیوندی ناگسستنی دارد. تا جایی که «برخی از زبان‌شناسان تأثیر جامعه و تحولات آن را بر زبان، بیشتر از تأثیر زبان بر جامعه می‌دانند.» (ترادگیل^۲، ۲۰۰۱: ۲۶) امروزه زبان‌شناسی، پیوندی عمیق با فلسفه، تاریخ، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی ایجاد کرده است.

در نگاهی کلی، زبان‌شناسی به دوشاخه ساخت گرا^۳ (تحلیل جمله) و نقش گرا^۴ (نقش زبان و واحدهای زبانی) تقسیم می‌شود (شطب، ۲۰۰۹/۹/۲۸). اگر پذیرفته شود که زبان، میان افراد جامعه ارتباط برقرار می‌کند، «این ارتباط در نقش‌ها و کارکردهای گوناگون زبان تجلی می‌یابد» (احمد نحل، ۲۰۰۱: ۲۳). بسیاری از زبان‌شناسان بر این باورند که لازمه برقراری ارتباط این است که «زبان آموز با نقش‌های ارتباطی زبان آشنا شده و عملکردهای معینی مانند قول‌دادن، عذرخواهی، دعوت، هشدار و... را در موقعیتی اجتماعی یاد بگیرد.» (فریمان، ۱۹۹۷: ۱۲۴)

ارتباط دوسویه زبان با پدیده‌های اجتماعی بر ضرورت شاخه‌ای از زبان‌شناسی به نام جامعه‌شناسی زبان^۵ می‌افزاید. زبان‌شناسان بی‌شماری در حوزه جامعه‌شناسی زبان، الگوهای خاصی را عرضه نمودند که در این میان دو الگوی پیوستگی (انسجام)^۶ و همبستگی^۷ (نقش‌های هفت گانه) مایکل هیلیدی^۸ از استقبال چشمگیری برخوردار است. او نقش‌های ارتباطی زبان را به همبستگی زبان تعبیر می‌کند (۱۹۷۳: ۴) و آن‌ها را در هفت دسته جای می‌دهد که عبارت‌اند از: نقش‌های ابزاری، تنظیم‌کننده، تعاملی، فردی، تخیلی، اکتشافی و اطلاع‌رسانی. وی معتقد است که «کودک هنگام فراگیری زبان اول، به این هفت نقش اصلی توجه دارد» (همان: ۱۱)؛ لذا با بسط نقش‌های هفت گانه به افراد بزرگسال و مطالعه روی آنان، به این نتیجه

1. R. Fasold

2. P. Trudgill

3. Structural Linguistics

4. Functional Linguistics

5. Sociology of language

6. cohesion

7. coherence

8. M. A. K. Halliday

می‌رسد که «نقش‌های زبانی مورد استفاده بزرگسالان بسیار متنوع‌تر از نقش‌هایی است که کودکان به کار می‌گیرند» (ژرمن^۱، ۱۳۸۸: ۳۰)؛ از دیگر سو، زبانی که در جامعه خاصی به کار می‌رود، بازتاب ارزش‌های مشترک افراد آن جامعه است (فارسیان و فسقری، ۱۳۹۵: ۱۷۶). نگارندگان معتقدند که می‌توان نقش‌های زبانی هلیدی را در متون نوشتاری سخنوران هریک از گروه‌های شغلی مختلف نظیر پزشکان، فروشندگان، و کلا و رانندگان ردیابی کرد. اصطلاح زبان حرفه‌ای^۲ در زبان‌شناسی برای ارجاع به واژه‌ها و اصطلاحات خاص یک گروه صنفی یا حرفه‌ای به کار می‌رود که عبارت است از «مطالب گفتاری یا نوشتاری قشر به‌خصوصی از مردم که براساس فعالیت صنفی، حرفه‌ای و یا هر نوع ارتباط گروهی دیگر مشخص می‌شوند؛ برای مثال، زبان حرفه‌ای پزشکان، یا زبان حرفه‌ای و کلا» (ریچاردز^۳، ۱۹۸۵: ۱۹۳).

امروزه بدنه خودروهای عمومی و شخصی، محل نمایش آمیزه‌ای از پیام‌های نوشتاری - ادبی است که بخشی از ادبیات رانندگان محسوب می‌شود و به دلیل دامنه معنایی گسترده، در بیان ارزش‌ها، تمایلات و تعصبات رانندگان نقش مهمی دارند. این پیام‌ها به مثابه یک «ابزار ارتباطی برخوردار از ساختار منظم» (باشنل^۴، ۱۹۹۰: ۸) که با انگیزه‌های متفاوت بر بدنه خودرو نوشته می‌شوند، بازتاب‌دهنده بخش عمده‌ای از دیدگاه قابل ذکر رانندگان و اصول اخلاقی قابل طرح ایشان است و نقش مهمی در بازگو کردن جزئیات فرهنگی مثبتی دارد که رانندگان در آن نقش ایفا می‌کنند.

این گونه نوشتاری «به دلیل تفاوت میان تنوعات زبانی که حاصل از تفاوت‌های اجتماعی کاربران زبان است» (هادسن^۵، ۱۹۹۶: ۶)، پدید آمده است و به گفته واردهو^۶ (۱۹۹۰: ۴۸) کاملاً طبیعی می‌نماید که «قشر رانندگان همچون دیگر گروه‌های شغلی نظیر پزشکان، خلبانان، فروشندگان و مدیران، گونه کاربردی نوشتاری مخصوص به خود داشته باشند».

قلمروی این پژوهش، ماشین‌نوشته‌های فارسی و عربی است. ماشین‌نوشته‌ها دایره معنایی گسترده‌ای دارند و با توجه به اینکه بیشتر اقشار جامعه، راننده خودرو هستند و بسیاری از شاغلان حرفه رانندگی وقت زیادی را در پشت فرمان خودرو سپری می‌کنند، برای سهم کردن افکار خود با دیگران، آن‌ها را در بدنه خودرو می‌نگارند، تا با این کار «زمینه گفت‌وگوی مستقیم میان راننده و دیگر اقشار فراهم آید و فرصت فکر کردن و تعامل نیز مهیا گردد.» (احمد، ۲۰۱۱/۹/۲۰). به دلیل این گستردگی جامعه آماری، تحلیل

1. C. Germain
2. jargon
3. J. C. Richards
4. J. Bushnell
5. R. A. Hudson
6. R. Wardhaugh

محتوای ادبیات رانندگان به انسان‌شناسی و فرهنگ‌شناسی هر ملت کمک شایانی خواهد کرد.

۱-۲. ضرورت، اهمیت و هدف

با توجه به نقش مهم فرهنگ در برقراری ارتباط میان ملت‌های مختلف، پژوهش حاضر بر آن است تا نظام زبانی حاکم بر عبارت‌های مندرج در بدنه خودروهای کشورهای عرب‌زبان و کشور ایران - ماشین‌نوشته‌ها - را براساس نقش‌های هفت‌گانه هیلیدی (۱۹۷۳) بررسی کند؛ زیرا ماشین‌نوشته‌ها «به‌دلیل کثرت استفاده از ماشین در میان اقشار مختلف جامعه، بخش قابل توجهی از فرهنگ و زبان گروهی از افراد جامعه را منعکس می‌کند» (نمری، ۲۳/۸/۲۰۱۶)؛ همچنین ادبیات موجود در این ماشین‌نوشته‌ها از نظر زبانی الگوی مشخصی را دنبال می‌کند و نظام‌مند است که می‌توان آن را در سه دایره معنایی کلان، میانی و خرد قرار داد. ساختار کلان شامل هنجارهای اجتماعی جامعه است و ساختار میانی در ارتباط با روابط اجتماعی بین افراد و ساختار خرد بیانگر موقعیت فیزیکی ماشین‌نوشته‌هاست (بارنر و کلسو، ۱۹۸۰: ۲۴۵).

با توجه به شباهت‌های فراوان میان زبان عربی و فارسی که «برخاسته از رابطه دوسویه آنهاست» (وافی، ۲۰۰۴: ۱۲۹)، بررسی ماشین‌نوشته‌های این دو زبان در بررسی و تقابل جامعه‌شناسی و فرهنگ دو ملت تأثیر مستقیم دارد و دریچه دیگری برای نشان‌دادن پس‌زمینه‌های ارزشی، ارتباطات بین‌فرهنگی و درک نقاط اشتراک و افتراق خرده‌فرهنگ‌های مندرج در این دو زبان خواهد بود.

هدف اصلی پژوهش این است که دانسته شود، ماشین‌نوشته‌ها به‌مثابه گونه کاربردی مشخص در جوامع، متشکل از چه نقش‌هایی است و این نقش‌ها در دو زبان عربی و فارسی، از چه شباهت‌ها و تفاوت‌هایی برخوردار است.

۱-۳. پرسش‌های پژوهش

- ساختار ماشین‌نوشته‌های فارسی و عربی چگونه است؟
- تفاوت معنادار بین فراوانی‌های به‌دست‌آمده در کاربردهای متفاوت زبانی ماشین‌نوشته‌های فارسی و عربی کدام است؟

۱-۴. پیشینه پژوهش

در میان انبوه پژوهش‌های مرتبط با بنیاد نظری پژوهش حاضر می‌توان به آثار ذیل اشاره کرد: عفیفی (۱۹۹۵) اذعان دارد که در زبان‌شناسی اجتماعی، زبان به‌مثابه پدیده‌ای فرهنگی و اجتماعی بررسی می‌شود؛ بنابراین برای تحلیل زبان باید نقش‌های اجتماعی آن را مطالعه کرد. وی به الگوی جامعه‌شناسی زبان هیلیدی نیز

پرداخت. حمداوی (۲۰۱۲) تمامی الگوهایی که کارکردهای زبان را تقسیم‌بندی کرده‌اند را بررسی کرده است. وی الگوهای وینگنشتاین^۱، یاکوبسن^۲، ویگوتسکی^۳، بوهرلر^۴، پوپر^۵، موریس^۶ و هلیدی را به تفصیل مطرح و ابعاد و مؤلفه‌های آن‌ها را بیان کرد و در این میان نقش‌های هفت‌گانه هلیدی را نیز تفسیر نمود. فرحی سعیدانی (۲۰۱۳) کارکردهای زبان را براساس محیط جغرافیایی تقسیم‌بندی کرد. وی در بیان کارکردهای بین‌المللی زبان، هفت نقش زبان که هلیدی آن‌ها را مطرح نموده است، جزو نقش‌های مشترک تمامی زبان‌ها در تمامی مناطق جغرافیایی معرفی کرد. دربال بلال (۲۰۱۴) نقش‌های زبان را براساس زبان‌شناسی همگانی و زبان‌شناسی اجتماعی، به ده دسته تقسیم می‌کند که مهم‌ترین آن‌ها نقش‌های هفت‌گانه هلیدی است و افزون بر این هفت نقش، نقش‌های منطقه‌ای، بین‌المللی و آموزشی را نیز می‌افزاید. پژوهش‌های کاربردی متعددی در بررسی نظام زبانی آثار مختلف براساس الگوی هلیدی صورت گرفته است که عمده آن‌ها براساس الگوی انسجام پیوندی هلیدی انجام گرفته است تا نقش‌های هفت‌گانه وی. در ذیل به برخی از آن‌ها اشاره می‌شود: احمد نحل (۲۰۰۱) به الگوی انسجام متنی هلیدی پرداخته و مؤلفه‌های مرتبط به این نظریه را مطرح کرده است. قاسمی خیری (۱۳۹۱) پیامک‌های تلفنی را دارای نظامی گفتمانی دانست که عامل حذف، بالاترین بسامد را در میان ابزارهای انسجامی هلیدی به خود اختصاص داده است. مرزبان و محبی تبار (۱۳۹۲) بر این باورند که نام‌گذاری مضامین و انتخاب واژگان، عاملی تعیین‌کننده در شکل‌گیری فرانقش اندیشگانی زبان شعری قیصر امین‌پور هستند. بلحوت (۲۰۱۳) ارتباط‌های درونی و بیرونی متن را بررسی کرد و نظریه انسجام متنی هلیدی را که گریزی به مبحث حال و مقتضا نیز دارد، تبیین نمود.

صادقی و نقی‌زاده (۱۳۹۴) با بهره‌گیری از متغیرهای بافتی، فرانقش تجربی، بینافردی و متنی، نکات معاشناسی جدیدی را درباره سوره کوثر ارائه کردند. یمینه جدره (۲۰۱۴) اثبات کرد که می‌توان الگوی انسجام متنی هلیدی را در تمامی آثار داستانی پیاده نمود. او برای نمونه این الگو را در داستان «پرنده‌ای که پرش را جا گذاشت» از زیاد علی‌اللیبی اجرا کرد. فلاحی (۱۳۸۸) ضرب‌المثل‌های انگلیسی و فارسی را گزینه مناسبی برای بررسی و تقابل ادبیات و فرهنگ این دو زبان می‌داند. رضایی و علی‌پور (۱۳۹۱) به دنبال کشف میزان توجه به نقش‌های زبانی در کتاب‌های آموزش زبان فارسی هستند و به این نتیجه رسیدند که

1. L. Wittgenstein
2. R. Jakobson
3. L. Vygotsky
4. Buhler
5. Popper
6. M. Grevisse

نقش‌های موجود در مجموعه فارسی بیاموزیم با شش نقش از نقش‌های هفت گانه هیلیدی تطابق دارد و نقش تعاملی بالاترین بسامد را در این مجموعه به خود اختصاص داده است. تحریریان و مرادی‌مقدم (۱۳۹۳) ضمن قراردادن متون نوشتاری اصناف مختلف - در اینجا دیوارنوشته‌ها - در زمره گفتمان خاموش، آن‌ها را نظام‌مند معرفی می‌کنند و تحلیل آن‌ها را منطبق با الگوهای معنایی هیلیدی می‌دانند.

درباره پیشینه جامعه آماری پژوهش حاضر می‌توان به مقاله زندی و دیگران (۱۳۹۰) اشاره کرد. در این مقاله، نگارندگان به موضوع نمادهای زبانی، تصویری و ریاضی و گرایش‌های جنسیتی اسم‌های خاص در ماشین‌نوشته‌های تهران و اردبیل پرداخته‌اند؛ بنابراین، مقاله یادشده از لحاظ جامعه آماری و روش پژوهش و نتایج حاصل از آن با پژوهش حاضر متفاوت است. با توجه به آنچه گفته شد، می‌توان به درستی ادعا کرد که تاکنون به‌طور تطبیقی، ادبیات رانندگان عربی و فارسی از منظر زبان‌شناسی بررسی نشده است و این نخستین اثری است که به بررسی تطبیقی ماشین‌نوشته‌های عربی و فارسی براساس الگوی هیلیدی می‌پردازد.

۱-۵. روش پژوهش و چارچوب نظری

برای گردآوری داده‌های پژوهش، عبارات نوشته‌شده روی بدنه و داخل خودروهایی کشورهای عرب‌زبان (اغلب از صفحات اینترنت) و کشور ایران (اغلب به‌روش میدانی) ثبت شد. برای بررسی داده‌ها و دستیابی به نتیجه مناسب از روش تحلیل محتوا استفاده شد. در مرحله نخست، موضوع، اهداف و پرسش‌های پژوهش مشخص شد؛ سپس داده‌هایی مناسب با پاسخ این پرسش‌ها جمع‌آوری شد که در نهایت هزار ماشین‌نوشته عربی (از لهجه عامیانه تمامی کشورهای عربی) و ۷۲۰ ماشین‌نوشته فارسی (بیشتر به زبان فارسی معیار) جمع‌آوری شد؛ سپس داده‌ها، براساس نقش‌های زبانی هیلیدی در جدول‌های مخصوص دسته‌بندی شد تا بستری مناسب برای بررسی موضوع و محتوای آن‌ها فراهم شود. در نهایت، براساس داده‌های برگرفته از دو زبان، بسامد آن‌ها اندازه‌گیری شد و به کمک فنون آمار توصیفی و استنباطی، مقایسه‌ای میان آن‌ها صورت گرفت و نتایج پژوهش تفسیر شد. برخی از این ماشین‌نوشته‌ها دو یا سه نقش زبانی داشتند؛ برای مثال هم نقش فردی (دلالت بر عواطف شخصی) و هم نقش تحلیلی (در قالب طنز و شعر) را نشان می‌دادند.

۲. پردازش تحلیلی موضوع

۲-۱. نقش‌های زبانی ماشین‌نوشته‌های عربی و فارسی

هیلیدی (۱۹۷۳) برای زبان هفت نقش اصلی برشمرده است و با طرح یک الگو «در پی آن است تا کارکردهای اجتماعی زبان را در این تقسیم‌بندی بگنجاند» (یاکوبسن و پرسل^۱، ۲۰۰۳: ۱۷). او بر این باور

است که «هر عبارت به‌طور هم‌زمان بیانگر یک یا بیش از یک نقش زبانی است» (هلیدی، ۱۹۷۳: ۳۶). در ادامه نقش‌های هفت‌گانه‌ای که هلیدی برای عبارات زبانی برشمرده است به‌همراه مصادیق عربی و فارسی ماشین‌نوشته‌ها آورده می‌شود:

۲-۱-۱. نقش ابزاری^۱

از این نقش «برای درخواست کردن، اجازه گرفتن، قرض گرفتن و به‌طور کلی برآورده کردن نیازها استفاده می‌شود.» (همان: ۲۸) فرستنده این نوع پیام، مخاطب خاصی را مد‌تظر ندارد؛ بلکه خطاب او به هر کس می‌تواند باشد. در ادامه برای نشان‌دادن این نقش چند نمونه از این عبارت‌ها عیناً نقل می‌شود:

۲-۱-۱-۱. ماشین‌نوشته‌های عربی

«الأجرة لو سمحت»: لطفأً کرایه را آماده کنید. «مطلوب آئسة للعمل»: به یک دوشیزه جهت کار نیازمندیم. «استفی بس إکبر شوي»: صبر کن تا بزرگ‌تر بشی. «رجاء أرح الثلج عني أشعر برد شدید»: لطفأً برف‌ها رو از روم کنار بزنید، خیلی سردمه. «اللي يحب النبي یصلی علیه»: عاشقان محمد بر جمالش صلوات.

۲-۱-۱-۲. ماشین‌نوشته‌های فارسی

«ای سالارم بیا پیشم که شدم بی‌یار»، «باز هم ای خدا خودت هوای ما را داشته باش»، «التماس دعا»، «تورو خدا هر کی هستی مرد باش»، «سر سجاده‌ات دعایم کن مادر»، و «ظرفیت از پشت تکمیل است لطفأً از جلو خنجر بزنید.»

جدول ۱. فراوانی نقش ابزاری در ماشین‌نوشته‌های عربی و فارسی

بسامد		کارکرد	ردیف
فارسی	عربی		
۱۲	۷۳	درخواست کردن	۱
۵	۳۸	اجازه گرفتن	۲
۳	۲۴	قرض گرفتن	۳
۲۰	۱۳۵	جمع	۴

۲-۱-۲. نقش تنظیم‌کننده^۲

از آنجا که هنجارهای اجتماعی روابط افراد را شکل می‌دهد، این نقش «بیشتر در بافت‌هایی که دارای قوانین مشخصی است» (یاکوبسن و پرسل، ۲۰۰۳: ۱۷) رخ می‌دهد و «از طریق دست‌ور دادن و هشدار دادن، رفتار مخاطب را کنترل می‌کند و به آن نظم می‌بخشد.» (هلیدی، ۱۹۷۳: ۳۰). فرستنده این نوع پیام، مخاطب

1. Instrumental
2. Regulatory

خاصی را که به دنبال کنترل رفتار اوست، مدنظر دارد؛ برای مثال راننده‌ای که در ماشین خود می‌نویسد: «لطفاً نظافت را رعایت نمایید»، به‌طور مشخص مخاطب او مسافران هستند. مثال‌های زیر این نقش را در ادبیات رانندگان به‌خوبی نشان می‌دهد:

۱-۲-۱. ماشین‌نوشته‌های عربی

«أطفي السَّيَّارة يا حمار وبلاش أذية للركاب»: آهای الاغ، سیگارو خاموش کن، مسافران رو اذیت نکن. «أترك مسافة»: فاصله را رعایت کنید. «إذا أردت الحياة ابتعد عن الفتاة»: آگه می‌خوای زنده بمونی، از دختره دوری کن. «لا دك هورن شایفك بالمراية»: بوق نزن تو آینه می‌بینمت. «على قد لحافك مدُّ رجلك»: پاتو اندازه گلیمت دراز کن. «فد بجزر»: با احتیاط رانندگی کنید. «ممنوع مدُّ الراس من النافذة»: سرتان را از پنجره بیرون نکنید. «ممنوع التكلّم مع السائق»: با راننده صحبت نکنید. «يجب على الرّكاب حمل هویا قهم»: مسافران کارت شناسایی همراه داشته باشند.

۲-۲-۱. ماشین‌نوشته‌های فارسی

«لطفاً سر جایتان بنشینید»، «در راهرو حرکت نکنید»، «سیگار کشیدن ممنوع»، «با راننده صحبت نکنید»، «به صندلی راننده تکیه نکنید»، «آهسته برانید به سلامت برسانید»، «آگه سبقت بگیری همه گزینیه‌ها رو داشبورده»، «سبقت می‌گیری بگیر ولی دیگه قیافه نگیر» و «بوق نزن».

جدول ۲. فراوانی نقش تنظیم‌کننده در ماشین‌نوشته‌های عربی و فارسی

بسامد		کارکرد	ردیف
فارسی	عربی		
۶۱	۱۸۴	دستور دادن	۱
۳۵	۱۰۱	هشدار دادن	۲
۹۶	۲۸۵	جمع	۳

۳-۱-۲. نقش تعاملی^۱

در این نقش، از زبان «برای ایجاد روابط اجتماعی و تعامل با دیگران» (هلیدی، ۱۹۷۳: ۳۲) استفاده می‌شود. تعاملات کلامی در همه زبان‌ها هست؛ اما نوع و شیوه عرضه آن‌ها متفاوت است. «این تفاوت‌ها تابع عوامل فرازبانی مانند ویژگی‌های اجتماعی، فرهنگی و مذهبی جوامع هستند.» (فارسیان و فسقری، ۱۳۹۵: ۱۸۱). اگرچه ماشین‌نوشته‌ها ماهیتی تعاملی دارند، دوطرف این ارتباط (ماشین‌نویس و مخاطب) هم‌زمان با یکدیگر تعامل برقرار نمی‌کنند؛ زیرا مخاطب بیشتر این نوشته‌ها فرضی است. این نقش در عباراتی که بر مفاهیم زیر دلالت داشته باشد، بروز می‌کند: احوال‌پرسی، خداحافظی، تعارف، تشکر، عذرخواهی، دعوت کردن، پذیرفتن و نپذیرفتن دعوت، پیشنهاد کردن، تشویق کردن، قول دادن، قول گرفتن، دل‌داری، سرزنش کردن،

شکایت کردن، دعا کردن، بیان آرزو، معرفی اشخاص و پاسخ‌دادن؛ اگر به منظور بازنمایی دقیق‌تر نقش تعاملی، به دنبال مصداقی باشیم، می‌توان به عبارت‌های زیر از هر دو زبان، استناد کرد:

۲-۱-۳-۱. ماشین‌نوشته‌های عربی

«وَرَيْتُونَا»: مایه دلگرمیمان شدید. «میلی علیا میلی»: بیا سمت من، بدو. «مفیش صاحب یتصاحب»: رفیقی نیست که قابل رفاقت باشه. «لو ألبك خفيف أبعدي عني»: اگر تحمّلت كمه پس ازم دور شو. «لو عندك كلام قولو»: آگه حرفی داری، بزن. «لا تسرع يا بابا! ماما بتتجوّز عليك»: باباجون آروم برو، والا مامان همسر دیگه‌ای می‌گیره.

۲-۱-۳-۲. ماشین‌نوشته‌های فارسی

«آگه بگم خرابتم، قول می‌دی تعمیرم کنی؟»، «گوشی موبایلمت بزارم رو و بیره تا برات برقصم» و «ای کاش بزرگ نمی‌شدیم».

جدول ۳. فراوانی نقش تعاملی در ماشین‌نوشته‌های عربی و فارسی

ردیف	کارکرد	بسامد		ردیف	کارکرد	بسامد	
		عربی	فارسی			عربی	فارسی
۱	سلام و خداحافظی	۱۳	۱۷	۸	معرفی اشخاص	۲	۲
۲	تعارف کردن	۷	۹	۹	پیشنهاد دادن	۳	۶
۳	تشکر کردن	۶	۱۰	۱۰	تشویق کردن	۷	۱۶
۴	دعوت کردن و دعوت پذیرفتن	۵	۱۱	۱۱	جواب دادن	۴	۶
۵	آرزو کردن	۷	۷	۱۲	قول دادن	۵	۵
۶	دل‌داری دادن	۴	۴	۱۳	سرزنش کردن	۸	۱۱
۷	شکایت کردن	۹	۸	۱۴	جمع	۸۰	۱۱۲

۲-۱-۴. نقش فردی^۱

در این نقش «احساسات و عواطف شخصی و حالات روحی و روانی پیام‌رسان بیان می‌شود.» (هلیدی، ۱۹۷۳: ۴۱). عبارت‌هایی که دلالت بر تعجب، اظهار رضایت، نگرانی، تأسف و بیان علایق داشته باشد، در این نقش زبانی به کار رفته است. نقش فردی در ادبیات رانندگان عربی و فارسی به شرح زیر است:

۲-۱-۴-۱. ماشین‌نوشته‌های عربی

«كل ما تكبر تحلى»: هرچه بزرگ‌تر میشی، خوشگل‌تر میشی. «كلما نشتل الأفراح نجى الأقدار تمدا إيدا»: هر وقت خوشبختی به دست میاریم، قضا و قدر میاد و دستش رو دراز می‌کنه. «قبر يلمني ولا دنيا تدلني»: قبر منو تو خودش جمع کنه (بمیرم) بهتر از خوار شدن در دنیا است. «قرصة عقرب ولا سابق أجزب»: نیش عقرب بهتر از راننده کثیفه. «عين الحسود فيها عود»: چشم‌زخم حسود به خودش برمی‌گرده. «عشقتُ الكلاب من غدر الأحياب»: به خاطر نامردی

دوستان عاشق سگ‌ها شدم. «عضة حبة ولا حب بنية»: نیش مار بهتر از دوستی با دختر است.

۲-۱-۴. ماشین‌نوشته‌های فارسی

«پایان نزدیک است به نبودنم عادت کنید»، «ارزش بودنت را همیشه از یه لحظه نبودنت می‌توان فهمید»، «بنازم به تو آیفای که بنز فقرایی»، «به دنیا اومدیم و دنیا به ما نیومده»، «پیر شدم پیر تو ای جوانی» و «فکر می‌کرد دمش گرمه ولی سرش گرمه».

جدول ۴. فراوانی نقش فردی در ماشین‌نوشته‌های عربی و فارسی

بسامد		کارکرد	ردیف	بسامد		کارکرد	ردیف
فارسی	عربی			فارسی	عربی		
۶۳	۸۵	بیان علایق	۴	۳۷	۴۳	تعجب کردن	۱
۹۴	۱۰۲	اظهار نگرانی	۵	۷۶	۸۹	اظهار تأسف	۲
۳۲۴	۳۸۰	جمع	۶	۵۴	۶۱	اظهار رضایت	۳

۲-۱-۵. نقش اکتشافی^۱

در این نقش، «پیام‌رسان به کمک زبان کسب اطلاعات می‌کند و درباره چیزی سؤال می‌کند و یا چیزی فرامی‌گیرد.» (هلیدی، ۱۹۷۳: ۳۸) عبارت‌هایی که دلالت بر پرسش‌های زیر داشته باشند، در این نقش زبانی به کار رفته‌اند: پرسیدن زمان رویداد، پیگیری دلیل یک رخداد، سراغ کسی را گرفتن، نظر کسی را پرسیدن، اطلاعات‌خواستن، پرسش از خصوصیات افراد، پرسیدن قیمت اشیاء، پرسش در مورد تصمیمات و... ماشین‌نوشته‌های زیر در این نوع نقش زبانی به کار رفته‌اند:

۲-۱-۵-۱. ماشین‌نوشته‌های عربی

«کیف تری قیادی؟»: رانندگیم چطوره؟ «وَأنتَ جمیلٌ تحبُّ الجمالَ فکیفَ عبادکَ لایعشقون؟»: وقتی تو زیبایی و زیبایی رو دوست داری، پس چرا بنده‌هایت عاشق نشوند؟ «وین أبوعلی علی غفلة»: ابوعلی بهویی (ناغافل) کجا می‌روی؟ «ای والله وش تبین»: آره والله، پس چی می‌خوای؟ «عزیزی ساهر ما ودک تنام؟»: عزیزم که شب‌ها بیداری، چرا نمی‌خوابی؟ «عقولة یا بیسی یفرقنا نصف ریال»: پیسی! واقعا ارزششو داره که به خاطر نیم ریال از هم جدا بشیم؟

۲-۱-۵-۲. ماشین‌نوشته‌های فارسی

«آرزوی گم‌شده من، مهمان کیستی؟»، «آیا از زندگی من راضی هستی؟»، «این نیشان آبی که می‌گن کو؟»، «این آسمان کی بود واسه همه بود واسه ما نبود؟»، «با من ازدواج می‌کنی؟»، «خدایا این گنبد دوآر یعنی چه؟»، «روزگار با ما چرا؟»، «کیه که غم نداره؟»، «نظرتون در مورد من چیه؟»، «لیلای من کجایی؟»، «یارانه‌ها رو کی می‌ریزن؟»، «کی خونه می‌رسیم؟»، «این لولو به نظرت چنده؟» و «به کجا چنین شتابان؟»

جدول ۵. فراوانی نقش اکتشافی در ماشین‌نوشته‌های عربی و فارسی

ردیف	کارکرد	بسامد		ردیف	کارکرد	بسامد	
		عربی	فارسی			عربی	فارسی
۱	اطلاعات‌خواستن	۴	۳	۶	پرسیدن دلیل ناراحتی	۳	۲
۲	پرسیدن زمان	۴	۲	۷	پرسش از تصمیمات	۳	۳
۳	سراغ گرفتن از کسی	۲	۰	۸	پرسیدن علائق	۶	۳
۴	پرسش از خصوصیات اخلاقی	۲	۱	۹	پرسیدن قیمت	۲	۰
۵	پرسیدن نظر	۴	۲	۱۰	جمع	۳۰	۱۶

۲-۱-۶. نقش تخیلی^۱

پیام‌رسان «با استفاده از این نقش زبانی در پی ایجاد یک دنیای خیالی برای خود است؛ لذا سعی می‌کند با شعرسرایی، قصه‌پردازی و لطیفه‌سرایی، صحنه‌سازی‌های تخیلی داشته باشد.» (هلیدی، ۱۹۷۳: ۳۹). به ماشین‌نوشته‌های زیر دقت کنید:

۲-۱-۶-۱. ماشین‌نوشته‌های عربی

«من کثر هومي سقت العمومي»: به‌خاطر غم فراوان راننده تاکسی شدم. «علی هالدوسه هالتلك البوسة»: روی این پافشاری، به بوس هم گیرت اومد. «افولج باستکان علی عناد البهبهان»: سرلیج با طائفه بهبهان^(۱)، حاضرم در استکان شنا کنم. «لا تحجش محسوبك أجحش»: خربازی درنیار، طرف مقابلت خرتره.

۲-۱-۶-۲. ماشین‌نوشته‌های فارسی

«آسایش دو گیتی تفسیر این دو حرف است: سیگار بعد چایی، چایی بعد سیگار»، «بسم‌الله کردیم و قسط آغاز شد»، «به لطف بعضیا سیر شدیم از بعدیا»، «نانوا هم جوش شیرین می‌زند بیچاره نانوا»، «نکن فکر آرایش و رنگ را/ بکن فکر آن منزل تنگ را»، «واسه همه لاتی واسه ما شکلاتی»، «هرجا سخن از غیبت است، نام بانوان می‌درخشد» و «هوای حوصله ابريست».

جدول ۶. فراوانی نقش تخیلی در ماشین‌نوشته‌های عربی و فارسی

ردیف	کارکرد	بسامد	
		عربی	فارسی
۱	شعرسرایی	۶۵	۱۲۱
۲	لطیفه‌سرایی	۲۵	۶۳
۳	جمع	۹۰	۱۸۴

۲-۱-۷. نقش اطلاع‌رسانی^۲

پیام‌رسان در این نقش زبانی، در پی آن است که «خبری را به شخصی که از آن خبر بی‌اطلاع است برساند»

1. Imaginative
2. informative

(هلیدی، ۱۹۷۳: ۳۷). از این نقش زبانی برای «بیان واقعیات، اطلاعات، رویدادها و حوادث استفاده می‌شود.» (همان: ۳۸). عباراتی که دلالت بر مفاهیم زیر داشته باشد در این نقش زبانی استفاده شده است: خبر دادن، مشخصات ظاهری افراد را دادن، اطلاعات منطقه‌ای، تعریف یک حادثه، بیان زمان رویداد، خبر غیر منتظره دادن، آدرس دادن، بیان دلیل ناراحتی، بیان تصمیمات، گفتن قیمت اشیاء، پاسخ دادن برای رفع ابهام و... شیوه ارائه اطلاعات، «نشانگر نظر گوینده در مورد تناسب اطلاعات با دانش شنونده است و به اندازه خود پیام اهمیت دارد.» (چاف^۱، ۱۹۷۶: ۲۸). به چند ماشین نوشته زیر که در این نقش زبانی به کار رفته‌اند بنگرید:

۲-۱-۷-۱. ماشین نوشته‌های عربی

«إثنان في النار: الحاسد والحاقده»: دو کس در جهنم: حسود و کینه توز. «إذا كان الشيطان أستاذ الرجل فهو بلا شك تلميذ المرأة»: آگه شیطان استاد مرد باشه پس قطعاً شاگرد زن بوده. «أصمر وطبعه الدلع»: این (ماشین) گندمگونه و ناز و کرشمه هم داره. «أمامك معوس جديد»: جلوت تازه داماده. «بإمكاني أن أدمر الدنيا بس ماما حكنتلي بدناش مشاكل»: می تویم دنیا رو نابود کنم ولی مادرم بهم گفت: دنبال دردرس نیستیم. «الشغلة ما حقتنا بس الظروف جبرتنا»: شغل رانندگی به دلخواه نبود؛ بلکه شرایط مجبورم کرد. «قاعدین بنتمشی»: داریم پیاده روی می‌کنیم.

۲-۱-۷-۲. ماشین نوشته‌های فارسی

«به زابل نزدیک می‌شوید»، «خیلی مهربونم»، «نگاه کن چه قشنگم»، «ده کیلومتر تا بیرجند»، «یکی هست که نبودش نابودم کرده»، «نگین به انگشتر سیستان»، «همه می‌گردند دنبال یار من هستم دنبال بار»، «همه از من می‌ترسن من از راننده زن»، «یوسف یازده برادر داشت ولی حسین یک برادر»، «سه چیز صدا ندارد: چوب خدا، عیب غنی و مرگ فقیر»، «دو چیز در این دنیا ندارد صدا: ننگ ثروتمند و مرگ گدا» و «دو تا چیز جواب ندارد یکی حرف حساب یکی حرف مفت».

جدول ۷. فراوانی نقش اطلاع‌رسانی در ماشین نوشته‌های عربی و فارسی

ردیف	کارکرد	بسامد		ردیف	کارکرد	بسامد	
		عربی	فارسی			عربی	فارسی
۱	خبر بد دادن	۱۱	۸	۷	بیان ناراحتی	۲۸	۱۵
۲	آدرس دادن	۸	۷	۸	بیان تصمیمات	۲۴	۱۲
۳	مشخصات ظاهری دادن	۱۹	۱۱	۹	بیان زمان	۱۱	۳
۴	اطلاع دادن خصوصیات اخلاقی	۱۷	۱۰	۱۰	دادن پاسخ ابهامات	۱۳	۱۰
۵	اطلاعات منطقه‌ای	۱۶	۷				
۶	تعریف حادثه	۸	۵	۱۱	جمع	۱۵۵	۸۸

۲-۲. تحلیل آماری داده‌ها

جدول‌ها و نمودارهای زیر نشان‌دهنده فراوانی و درصد نقش‌های هفت‌گانه در ماشین‌نوشته‌های فارسی و عربی است:

جدول ۸. فراوانی و درصد نقش‌های هفت‌گانه در ماشین‌نوشته‌های عربی

فردی	تنظیم‌کننده	اطلاع‌رسانی	ابزاری	تخیلی	تعاملی	اکتشافی	جمع کل هفت نقش	جمع کل ماشین‌نوشته‌ها
۳۸۰	۲۸۵	۱۵۵	۱۳۵	۹۰	۸۰	۳۰	۱۱۵۵	۱۰۰۰
%۳۳	%۲۵	%۱۴	%۱۱	%۸	%۷	%۲	%۱۰۰	---

جدول ۹. فراوانی و درصد نقش‌های هفت‌گانه در ماشین‌نوشته‌های فارسی

فردی	تخیلی	تعاملی	تنظیم‌کننده	اطلاع‌رسانی	ابزاری	اکتشافی	جمع کل هفت نقش	جمع کل ماشین‌نوشته‌ها
۳۲۴	۱۸۴	۱۱۲	۹۶	۸۸	۲۰	۱۶	۸۴۰	۷۲۰
%۳۹	%۲۱	%۱۴	%۱۲	%۱۱	%۲	%۱	%۱۰۰	---

مقایسه این جدول‌ها نشان می‌دهد که بیشترین بسامد در ماشین‌نوشته‌های فارسی (%۳۹) و عربی (%۳۳) مربوط به نقش فردی (منعکس‌کننده احساسات و عواطف شخصی و حالات روحی و روانی پیام‌رسان) و کمترین بسامد مربوط به نقش اکتشافی (منعکس‌کننده تمایل پیام‌رسان به کسب اطلاع و آگاهی از امور) است. یکی از دلایل این مشابهت، ارتباط تنگاتنگ فرهنگی میان ایران با کشورهای عرب‌زبان است که اسلام و آرمان‌های والای آن و وجود عوامل فکری، عقیدتی و نهادهای ارزشی و علمی مشترک میان ایرانیان و عرب‌زبانان به آن عمق بیشتری بخشیده است.

از آنجا که ماشین‌نوشته‌ها به دلیل کثرت استفاده از ماشین در میان اقشار مختلف جامعه، بخش قابل توجهی از فرهنگ و زبان گروهی از افراد جامعه را منعکس می‌کند، وجود ساختار به‌ظاهر نامرتب عبارات‌های مربوط به نقش فردی که اغلب از سازوکار کُنشی اظهار تأسّف و نگرانی برخوردار بودند، نشان‌دهنده تشویش حاکم بر اجتماع انسان‌های معاصر عرب و ایرانی است؛ زیرا «هنر و به‌ویژه ادبیات معاصر دارای نظامی بسته و مستقل و تنها نیست» (فرو^۱، ۲۰۰۵: ۴۸) و هر متن ادبی در واقع یک بینامتن است که «محلّ تلاقی و تقاطع مفاهیم متعدّدی از جمله مسائل اجتماعی و سیاسی روز می‌باشد» (آبرامز^۲، ۱۹۹۳: ۲۸). از آنجا که دادوستدهای ادبی به شکل‌های مختلف در اجتماع وجود دارد، در ادبیات رانندگان نیز چنین

رویکردی آشکار است.

عوامل، زمینه‌ها و رویکردهای گوناگونی در شکل‌گیری این موضوعات در جوامع عرب‌زبان و فارسی‌زبان معاصر و به تبع آن ادبیات رانندگان نقش داشته و مؤثر بوده است. سخن از نومیادی اجتماعی مردم یک دوره بدون در نظر گرفتن مسائل فرهنگی و اجتماعی آن جامعه و جوامعی که با آن‌ها مراد شده دارند، کاری بیهوده و عبث به نظر می‌رسد؛ چنین نگرشی در واقع کلّ جهان معاصر را دربر گرفته است. تشویش حاکم بر اجتماع غرب در دنیای مدرن به قدری آشکار است که بروکر قرن هفدهم را «آغازگر عدم انسجام و نیز دوگانگی ذهنی اروپا» (کنر^۱، ۱۹۴۹: ۴۲۱) می‌داند؛ زیرا از آن دوران به بعد «نوسان از تمرکز بر عقل در عصر روشنگری و احساسات در عصر رمانتیک، در نهایت منجر به سرخوردگی عظیم در دوران مدرن»^(۲) شد» (بلوم^۲، ۱۹۹۹: ۴۰). این مسئله سبب شده است که «شاعران و نویسندگان دوره معاصر غرب، به انعکاس یأس و ناامیدی پس از جنگ جهانی اول در آثار خویش پردازند.» (بتلی و بروکر^۳، ۱۹۹۰: ۱۷).

باتوجه به آنچه گفته شد، بسامد قابل توجه کاربرد نقش فردی در گزاره‌های ماشین‌نوشته هر دو زبان، نشان‌دهنده تأثیرپذیری جوامع شرقی از شرایط اجتماعی روزگار معاصر است و به همین دلیل، ادبیات رانندگان عربی و فارسی تزلزل روحی نسلی را منعکس می‌کنند که همانند جوامع غربی از ناامیدی و تنزل معنوی سال‌های پس از جنگ جهانی اول در رنج است؛ از دیگر سو، دومین بسامد ماشین‌نوشته‌ها نشان می‌دهد که ادبیات رانندگان عربی و فارسی با وجود شباهت‌های قابل توجه دارای تفاوت‌هایی است که نتایج پژوهش را از یکسانی و این‌همانی دور کرده و به گویندگان هر زبان جلوه‌ای متفرد و یگانه نیز بخشیده است. ۲۱٪ از ماشین‌نوشته‌های فارسی از نقش تخیلی (منعکس‌کننده دنیای خیالی از طریق شعرسرای، قصه‌پردازی و لطیفه‌سرای) برخوردارند که برای افزونی قدرت تأثیر و القای معانی به مخاطب، تجلی‌گاه مفاهیم فرهنگی و ادبی و هنری متعددی است؛ در حالی که نقش تنظیم‌کننده (منعکس‌کننده قانون‌مداری پیام‌رسان و تمایل او به کنترل رفتار مخاطب) به دلیل بسامد بالا (۲۵٪) از شاخص‌های برجسته در ادبیات رانندگان عرب‌زبان است. در این گونه موارد که کارکرد خاصی در خلق انضباط کاری و اجتماعی دارد، صریح‌ترین ارتباط با مخاطب میسر می‌شود؛ زیرا «به جای برجسته‌شدن گوینده و مکنونات قلبی او، آنچه بیشتر نمود پیدا می‌کند، مخاطب و شنونده‌ای است که با خطاب مستقیم، تشخیصی حقیقی یافته است» (دلکون^۴، ۲۰۰۳: ۲۰۴).

1. H. Kenner

2. H. Bloom

3. J. Bentley & J. Brooker

4. M. Delconte

۳. نتیجه‌گیری

ماشین‌نوشته‌ها به دلیل فراوانی استفاده از ماشین در میان قشرهای مختلف جامعه، بخش قابل توجهی از فرهنگ و مسائل اجتماعی افراد جامعه را منعکس می‌کند؛ به دلیل این گستردگی جامعه آماری، تحلیل محتوای ادبیات رانندگان در واقع به انسان‌شناسی و فرهنگ‌شناسی هر ملت کمک شایانی خواهد کرد.

ادبیات موجود در این ماشین‌نوشته‌ها از نظر زبانی الگوی مشخصی را دنبال می‌کند و دارای تشابه است. یکی از دلایل این مشابهت، ارتباط تنگاتنگ فرهنگی میان ایران با کشورهای عرب‌زبان است که اسلام و آرمان‌های والای آن و وجود عوامل فکری، عقیدتی و نهادهای ارزشی و علمی مشترک میان عرب‌زبانان و ایرانیان به آن عمق بیشتری بخشیده است. بررسی‌های آماری نشان می‌دهد که بیشترین بسامد در ماشین‌نوشته‌های عربی و فارسی مربوط به نقش فردی و کمترین بسامد مربوط به نقش اکتشافی است. بسامد قابل توجه کاربرد نقش فردی در گزاره‌های ماشین‌نوشته هر دو زبان، نشان‌دهنده تأثیرپذیری جوامع عرب‌زبان و فارسی‌زبان از شرایط اجتماعی روزگار معاصر است.

دومین بسامد ماشین‌نوشته‌ها نشان می‌دهد که ادبیات رانندگان عربی و فارسی با وجود شباهت‌های قابل توجه دارای تفاوت‌هایی است که نتایج پژوهش را از یکسانی دور کرده و به گویندگان هر زبان جلوه‌ای یگانه نیز بخشیده است. بخش قابل توجهی از ماشین‌نوشته‌های فارسی از نقش تخیلی برخوردارند که برای افزونی قدرت تأثیر و القای معانی به مخاطب، تجلی‌گاه مفاهیم فرهنگی و ادبی و هنری متعددی است؛ درحالی که نقش تنظیم‌کننده به دلیل بسامد بالا از شاخص‌های برجسته در ادبیات رانندگان عرب‌زبان است.

۴. پی‌نوشت‌ها

(۱) بهیهان نام طائفه بسیار ثروتمندی است که در کویت زندگی می‌کنند. از این نام در ضرب‌المثل‌های عامیانه برای اشاره به آدم‌های ثروتمند استفاده می‌شود.

(۲) مدرنیسم در ادبیات منظوم، زیرشاخه‌ای از ادبیات غنایی است که جامعه غرب را در طول سال‌های جنگ جهانی اول تحت تأثیر قرار داده و سبب شده است که «شاعران و نویسندگان دوره مدرن، به یافتن دیدگاه جدید و کشف راه‌حلی برای رفع یأس و ناامیدی پس از جنگ جهانی اول بپردازند» (بتلی و بروکر، ۱۹۹۰: ۱۷). با توجه به آنچه گفته شد، یکی از جنبه‌های تفکر مدرن، رد و تحقیر دوره پیش از دوران مدرن است. «پناه‌بردن نوگرایان به دیدگاهی تقریباً بدبینانه با درک شکست‌ناپذیری انسان و جهان مفهومی دیرینه است.» (بروکر، ۲۰۰۵: ۵۸). مجموعه این تلاش‌ها که منعکس‌کننده حس ازهم‌گسیختگی انسان مدرن است، فصل جدیدی را در ادبیات معاصر غرب گشوده است.

منابع

- أحمد نخلة، محمود (۲۰۰۱). علم اللغة النظامي: مدخل إلى النظرية اللغوية عند هالیدی. الطبعة الأولى، الإسكندرية: ملتقى الفكر.
- أحمد، رباب (۲۰۱۱/۰۹/۲۰). «عبارات السيارات إفصاح عن ذوات أصحابها». موقع عربيات التوليفة: <http://www.arabiyat.com/content/1372.html>
- بلحوت، شريفة (۲۰۱۳). طبيعة النص وعلاقته بسياق المقام من منظور مايكل هالیدی. جامعة قادسي مباح: الأثر. ۱۱ (۱۳)،

تحریریان، محمدحسن و مصطفی مرادی مقدم (۱۳۹۳). در مقاله بررسی گرایش‌ها و تحلیل بین‌فرهنگی دیوان‌نوشته‌ها: گفتمان خاموش. *دوماهنامه جستارهای زبانی*، ۵ (۳)، ۱۹۳-۲۱۱.

حمداوی، جمیل (۲۰۱۲). *نظریات و وظائف اللغة*. صحیفه المُنقَف: <http://www.almothaqaf.com>.

دربال، بلال (۲۰۱۴). وظائف اللغة بين اللسانيات العامة واللسانية الاجتماعية. *الممارسات اللغوية*، ۵ (۲۸)، ۸۷-۱۰۴.
رضایی، حدائق و محمد علی پور (۱۳۹۱). بررسی متون خوانداری مجموعه فارسی بیاموزیم براساس نقش‌های هفت گانه زبان از دیدگاه هلیدی. *پژوهش‌نامه آموزش زبان فارسی به غیر فارسی‌زبانان*، ۱ (۲)، ۱۶۳-۱۷۹.

زندى بهمین؛ سید مهدی سمایی و مسعود شهبازی (۱۳۹۰). بررسی زبان‌شناختی خودنوشت‌های تهران و اردبیل. *تحقیقات فرهنگی ایران*، ۴ (۴)، ۱۸۵-۲۰۶.

ژرمن، کلود (۱۳۸۸). *رویکرد ارتباطی در آموزش زبان*. ترجمه رحمتیان، روح‌الله. چاپ اول، تهران: سمت.
شطب، محمد (۲۰۰۹/۹/۲۸). «وظائف اللغة». *موقع النور للدراسات*: <http://www.alnoor.se/article.asp?id=58391>

صادقی، علی؛ حسن نقی‌زاده و سید محمد کاظم طباطبایی (۱۳۹۴). تفسیر ساختاری سوره کوثر بر پایه نظریه زبان‌شناسی نقش‌گرای نظام‌مند هلیدی. *مطالعات تفسیری*، ۶ (۲۲)، ۴۵-۶۶.

عفیفي، عبدالفتاح (۱۹۹۵). *علم الاجتماع اللغوي*. الطبعة الأولى، القاهرة: دار الفكر العربي.
فارسیان، محمدرضا و آزاده فسقری (۱۳۹۵). بررسی متغیرهای فرهنگی در ارتباطات میان ایرانیان و فرانسویان بر اساس الگوهای زبانی. *دانشگاه تربیت مدرس: جستارهای زبانی*، ۷ (۷)، ۱۷۳-۱۹۵.

فرحي سعیداني، دليلة (۲۰۱۳). التخطيط اللغوي في ظل وظائف اللغة. *مجلة العلوم الإنسانية*، ۴ (۲۹)، ۲۰۳-۲۲۲.
فویمان، دایان لارسن (۱۹۹۷). *أساليب ومبادئ في تعليم اللغة*. ترجمة: السعيد، عائشة موسى ومحمود إسماعيل صالح. الطبعة الأولى، الرياض: جامعة الملك سعود.

فلاحی، یلدا (۱۳۸۸). *بررسی مقابله‌ای ضرب‌المثل‌ها در زبان انگلیسی و فارسی از دیدگاه جامعه‌شناختی زبان*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، شیراز: دانشگاه شیراز.

قاسمی خیریی، زهرا (۱۳۹۱). *تحلیل گفتمانی پیامک‌های تلفنی فارسی‌زبانان براساس معیار انسجام متن هلیدی*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، مشهد: دانشگاه فردوسی.

ملک مرزبان، نسرین؛ محبی تبار (۱۳۹۲). *بررسی نام‌گذاری مضامین دفاع مقدس بر مبنای نظریه نظام‌مند نقشی هلیدی در اشعار قیصر امین‌پور*. *زبان‌پژوهی*، ۵ (۹)، ۱۹۰-۲۲۵.

نمري، نادین (۲۰۱۶/۸/۲۳). *السَّيَّارات في الأردن من وسيلة نقل إلى وسيلة للتعبير عن الذات*. موقع رصيف ۲۲: <http://raseef22.com>

وافي، علي عبدالواحد (۲۰۰۴). *قحة اللغة*. الطبعة الثالثة. القاهرة: دار النشر.
يمينة جدره (۲۰۱۴). *الاتساق التصني الخطاب الأدبي قصة الطائر الذي نسي ريشه للقاص علي الليبي عينة*. رسالة ماجستير، جامعة ورقلة.

References

- Abrams, M. H. (1993). *Glossary of literary Term*. Ithaca: Harcourt.
- Bentley, J. & J. Brooker (1990). *Reading the Waste Land: Modernism and the Limits of Interpretation*. Amherst: U of Massachusetts P, Print.
- Bloom, H. (1999). *T. S. Eliot: Comprehensive Research and Study Guide*. Broomall, PA: Chelsea House, Print.
- Brooker, J. (2005). Dialectic and impersonality in T. S. Eliot. *Journal of Literature and the History of Ideas*. MUSE. Web. 3: Pp:129-51.
- Bruner, E. M. & J. P. Kelso, (1980). Gender differences in graffiti: A semiotic perspective. *Women's Studies International Quarterly*, 3 (2-3), Pp: 239-252.
- Bushnell, J. (1990). *Moscow graffiti*. London: Unwin Hyman.
- Chafe, W. L. (1976). Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects Topics and point of view. In: C, Lised (Ed.). *Subject and Topic*, New York: Academic press.
- Delconte, M. (2003). Why you Can't speak?: second person narration, voice and a new model for understanding narrative. *Style*, 37 (2), Pp:204-219.
- Fasold, R. (1990). *The Sociolinguistics of Language*. Oxford: Basil Blackwell.
- Frow, J. (2005). *Genre*. London and New York: Routledge.
- Halliday, M. A. K. (1973). *Explorations in the functions of language*. London: Edward Arnold.
- Hudson, R. A. (1996). *Sociolinguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jacobson, E., S. Degener & Purcell-Gates, V. (2003). *Creating authentic materials and activities for the adult literacy classroom: A handbook for practitioners*. New York: NCSALL.
- Kenner, H. (1949). Eliot's moral dialectic. *The Hudson Review*, 2 (6), 421-448.
- Richards, J. C. (1985) *Dictionary of Language, Teaching & Applied Linguistics*. London: Longman
- Trudgill, P. (2001). *sociolinguistics: an Introduction to Language and Society*. E4, Penguin Books.
- Wardhaugh, R. (1990). *An introduction to sociolinguistics*. Cambridge: Blackwell Ltd.

بحوث في الأدب المقارن (الأدبين العربي والفارسي)

جامعة رازي، السنة التاسعة، العدد ٢، صيف ١٤٤٠، صص. ٢١-٣٨

دراسة لغوية للعبارة المكتوبة على السيارات في العربية والفارسية من منظور هاليداي

فائزه عرب يوسف آبادي^١

أستاذ مشارك في قسم اللغة الفارسية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة زابل، زابل، إيران

عبدالباسط عرب يوسف آبادي^٢

أستاذ مساعد في قسم اللغة العربية وآدابها، كلية الآداب والعلوم الإنسانية، جامعة زابل، زابل، إيران

القبول: ١٤٤٠/٩/١٢

الوصول: ١٤٤٠/٥/٢٦

الملخص

لا يمكن فهم اللغة بمعزل عن المجتمع الناطق بها، وهذا الأمر يؤكد على ضرورة فهم مختلف وظائف اللغة. يهتم علم اللسانيات الاجتماعية بدراسة تأثير جوانب المجتمع على اللغة؛ ومن منظرها مايكل هاليداي (١٩٧٣) إذ حدّد وظائف اللغة في سبع فئات وهي: الوظيفة الأدائية، والتنظيمية، والتفاعلية، والشخصية، والخيالية، والاستكشافية، والإعلامية. يعتقد هاليداي أنه يمكن تتبع هذا النمط في جميع الاستخدامات اللغوية. وبما أن العبارات المكتوبة على السيارات -بوصفها نوعاً من أشكال اللغة- تلعب دوراً هاماً في عرض الثقافة التي تعيش فيها طبقة السائقي السيارات، فهذه الدراسة تسعى إلى تبيين وظائف اللغة السبعة لهاليداي في العبارات المكتوبة على السيارات العربية والفارسية وذلك كشفاً عن جوانب الشبه والافتراق بين اللغتين. ولتحقيق هذا الهدف جمعت هذه العبارات، ثم حُلّلت وفقاً لمنهج التحليل الموضوعي. تشير النتائج إلى أن العبارات المكتوبة على السيارات باللغة العربية والفارسية تعكس جزءاً كبيراً من القيم المشتركة في المجتمعات العربية والإيرانية، ومن حيث البنية فتتبع نمطاً لغوياً معيّنًا. فعلى هذا تؤدي دراسة أدب السائقين إلى أنثروبولوجية الشعوب وإثوغرافيتها. تشير الدراسات الإحصائية إلى كثرة تردد الوظيفة الشخصية للعبارة المكتوبة العربية والفارسية وقلة تردد الوظيفة الاستكشافية لهما. وهذه الإحصائية تكشف الستار عن تأثير المجتمعات العربية والإيرانية بالظروف الاجتماعية في العصر الحاضر مباشرةً.

المفردات الرئيسية: الأدب المقارن، أدب السائقين، العبارات المكتوبة على السيارات، اللسانيات الاجتماعية، مايكل هاليداي.